

інтервенція на Україні. 1918-1920. – Львів, 1964. – 256с.; Тичина В.С. Боротьба проти німецьких окупантів і внутрішньої контрреволюції на Україні в 1918 році. – Харків, 1969. – 284с. та ін. 2. Фесик О.В. Боротьба проти австро-німецької окупації України в 1918 р. Автореф. дис. канд.іст. наук...07.00.02 /Одеський державний університет ім.І.І.Мечникова. – Одеса, 1992. – 20с.; Проданюк Ф.М. Внутрішня політика Української держави (29 квітня – 14 грудня 1918 р.). Автореф. дис.канд.іст.наук...07.00.01 /Інститут історії НАН України. – К., 1997. – 24с.; Захарченко П. Селянська війна в Україні: рік 1918. – К., 1997; Малиновський Б.Ф. Аграрна політика Австро-Угорщини та Німеччини в Україні, 1918 р. Дис. канд.іст.наук...07.00.02 /Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ, 2001. – 250с.; 3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.62; 4. Крах германской окупации на Украине (по документам оккупантов) /Под ред.М.Горького, И.Минца, Р.Эйдмана. – М., 1936. – С.31; 5. ЦДАВО України. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр.58. – Арк.1, Спр.39. – Арк.68, Державний архів Вінницької області (далі – ДАВО). – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.132, 99зв.; 6. ЦДАВО України. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.350-350зв.; 7. Там само. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.54; Ф.2592. – Оп.1. – Спр.39. – Арк.46; 8. Там само. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.158, 350-350зв.; 9. Там само. – Ф.2592. – Оп.1. – Спр.39. – Арк.35; Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.15, 108, 129, 150, 178; 10. Там само. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.41. – Арк.62; Ф.2592. – Оп.1. – Спр.41. – Арк.10; Ф.2581. – Оп.2. – Спр.1. – Арк.42зв.; ДАВО. – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.56; Лях Р.Д. Розв'язання аграрного питання на Україні (1917-1923 рр.). – К. – Донецьк, 1975. – С.31; 11. ЦДАВО України. – Ф.628. – Оп.1. – Спр.16. – Арк.131; 12. Там само. – Арк.261; Ф.2592. – Оп.1. – Спр.39. – Арк.9-9 зв., 18; 13. Там само. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.41. – Арк.35 зв., Спр.129. – Арк.5; Буз Л.В. Боротьба трудящих Київщини проти німецьких інтервентів і націоналістичної контрреволюції за відновлення влади Рад на Україні. – К., 1957. – С.18; 14. Народня воля. (Київ). – 1918. – 13/26 березня; 15. Робітнича газета. (Київ). – 1918. – 30 квітня; 16. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.59. – Арк.133-133 зв., Ф.1794. – Оп.1. – Спр.19. – Арк.118; 17. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.59. – Арк.41; ДАВО. – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.248,314; 18. Центральний державний історичний архів у м.Києві. – Ф.707. – Оп.300 (1918 р.). – Спр.23. – Арк.85,111,152,212; Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – Ф.Р.2797. – Оп.1. – Спр.87. – Арк.57-57зв.; ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.61. – Арк.123; Державний архів Хмельницької області. – Ф.15. – Оп.1. – Спр.23. – Арк.1; 19. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.47. – Арк.290, Спр.123. – Арк.11; ДАКО. – Ф.Р.2794. – Оп.1. – Спр.34. – Арк.81,84; Вістник Волинського губерніяльного комісара. – 1918. – 12 травня; Волинська народна газета. – 1918. – 1 травня; Княжев В.С. Смілянщина: історико-економічний нарис. – Сміла, Тясмин, 1998. – С.53; 20. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.48. – Арк.56, Спр.61. – Арк.212, Спр.129. – Арк.79; ДАВО. – Ф.Р.1196. – Оп.1. – Спр.4. – Арк.248зв., Спр.19. – Арк.132; 21. ЦДАВО України. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.42. – Арк.88; Спр.44. – Арк.44; Спр.47. – Арк.44; Спр.51. – Арк.51; 22. Там само. – Спр.47. – Арк.77зв.; 23. ЦДАВО України. – Ф.1064. – Оп.2. – Спр.12а. – Арк.11, Ф.1216. – Оп.1. – Спр.97. – Арк.89зв.; Заставенко Г. Розгром німецьких інтервентів... – С.88,90,92; Його ж. Крах німецької інтервенції... – С.110-112, 115, 117, 120; Киевщина в годы гражданской войны и иностранной интервенции (1918-1920 рр.). Сборник документов и материалов /Под ред.П.Т.Тронека. – К., 1962. – С.52, 71; Герасимов Е. Названа праця. – С.23; 24. ЦДАВО України. – Ф.1216. – Оп.1. – Спр.97. – Арк.123-125; Ф.1794. – Оп.1. – Спр.18. – Арк.1,5; Киевщина в годы гражданской войны... – С.43; Скляренко Є.М. Названа праця. – С.68; Нарис історії Уманщини (з найдавніших часів до 60-х рр. ХХ ст.). – К., 2001. – С.147; 25. ЦДАВО України. – Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.30,31,96,138,147,167,181,189зв.,208,215,217; Ф.1793. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.86; Нова Рада. – 1918. – 30 жовтня (13 листопада); Борьба трудящихся за власть Советов (март 1917 – декабрь 1920 г.). Сборник документов и материалов. – Житомир, 1952. – С.158; Вовк С.Т., Косаківський В.А., Таранець С.В. Нариси з історії Чечельника. З найдавніших часів до наших днів. – Вінниця, 2000. – С.79; 26. ЦДАВО України. – Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.208,217; Ф.1793. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.40; 27. Там само. – Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.181; 28. Там само. – Ф.1793. – Оп.1. – Спр.43. – Арк.73; Ф.1401. – Оп.1. – Спр.25. – Арк.112.

В. В. Кулібачук

ДО ІСТОРІЇ ПЕРШОЇ ЗАХІДНО-СИБІРСЬКОЇ ДОБРОВІЛЬНОЇ БРИГАДИ У КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ (1920Р.)

Важливою віхою в історії розбудови української державності, її захисту був період, пов'язаний із взаємовідносинами України, Росії, її окремих регіонів під час воєнних подій 1920р.

Разом з тим, необхідно відзначити, що сьогодні висвітлення історичної долі українського народу на завершальному етапі громадянської війни, зокрема в 1920р., є не з легких завдань дослідників, учених. Це пов'язано з новим статусом України на міжнародній арені, формуванням нового політичного мислення як у самому українському суспільстві, так і за

його межами. Тому вимоги, підходи щодо характеристики тих чи інших подій, які відбувались на території України, за її межами, але пов'язані з нею, мають бути дещо неординарними, неоднобокими, більш поміркованими, обережними.

Невиправданим є те, що вивчення історії України періоду громадянської війни дещо загальмувалось. Сьогодні в тій чи іншій мірі в основному використовуються матеріали авторів-українознавців, що дістались нам у спадщину передрукованими із зарубіжних видань (Полонська-Василенко Н. Історія України в 2т. –Мюнхен, 1972,1976; Субтельний Орест. Україна. Історія. –Торонто, 1988; Нагаєвський І. Історія української держави ХХ ст. –Рим, 1989.) та інші. А збірник документів і матеріалів „Україна в ХХ ст. 1900-2000” (Упоряд.: А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв та інші), що вийшов з друку на Батьківщині у 2000р., дослідницької проблеми не вирішує.

Заради справедливості є сенс згадати, що лише до 1985 р. налічувалось біля 14 тис. наукових досліджень з проблем громадянської війни та інтервенції¹. Але то був період, коли Україна знаходилась у складі СРСР і з відповідною ідеологією.

І як би ми не ставились до тих чи інших фактів, подій 1920р., не „протестували”, необхідно пам'ятати, що українське суспільство прожило визначений богом період і внесло відповідну „зарубку” у свою історію.

Дану проблему неправомірно було б розглядати у розриві подій, що відбувались як в Україні, так і в Росії. Їх долі у багатьох випадках збігаються. Даючи дещо загальну характеристику ситуації, що склалась на ту пору як в Україні, так і в Росії, можна констатувати, що: 1) Політичний стан в Україні був неоднозначним, боролись за владу як більшовицькі (комуністичні) сили, так і їх опоненти на чолі з С. Петлюрою. В Росії в 1920р., як нам відомо, в основному перевагу у владі отримали комуністичні сили під керівництвом В. Леніна, головним гаслом яких була „перемога світової революції від океану до океану”. Симон Петлюра, що вважався керівником УНР, знаходячись тривалий час за межами України, готував „базу” для боротьби і звільнення України від комуністичної ідеології та радянської влади, використовуючи для цього Польщу, яка, погоджуючись на це, захищала, в першу чергу, свої інтереси, що нерідко дуже негативно впливали на українське населення. 2) Ідеолого-психологічний стан також був неоднозначним. У Росії, зокрема в Сибіру, переважна кількість населення відчула „смак” дій контрреволюційних сил на чолі з О. Колчаком значно раніше, тобто в 1918-1919р.р., який був надзвичайно відчутним для сибіряків за всіма його „параметрами” і наслідками. Це й відклалось відповідно у людській свідомості горем, стражданням, ненавистю, страхом повернення тих знущань, які їм у тій чи іншій мірі довелося пережити. Тому ідеологічний вплив більшовицької влади на той час міг досить плідно спрацювати на свідомість, зокрема трудових сибірських мас і керованість їхніми діями. В Україні (1920р.) владний процес в основному був спрямований на визвольний фактор проти більшовиків, проти росіян. С. Петлюрі було не до колчаківців та їх „діяльності” на російській території. 3) Соціально-економічний стан як в Україні, так і в Росії, зокрема Сибіру, був напружений. На території Сибіру – від Уралу до Байкалу – внаслідок бойових дій (1917-1919рр.) було зруйноване все господарство (транспорт, промисловість, пов'язок). В цілому Росії у ці роки нанесений збиток склав 39 млрд. крб². Лише Омська губернія постраждала на суму 1,5 млрд. крб³. Крім того, території від Байкалу до Владивостоку ще в 1920р. відчувала протистояння колчаківської армії на чолі з Семеновим, Каппелем, Унгерном та місцевого населення. Майже така ситуація прослідковувалась і на теренах України. Тільки якщо в Росії війна йшла на спад, то в Україні вона була ще досить відчутною. Наприклад, поляки у 1920 р., „допомагаючи ” українцям (С. Петлюрі – В.К.) у боротьбі з українськими, російськими комуністами, „господарювали” на славу, лише з Поділля вивезено до Польщі: а) засобів зв'язку на суму 18 тис. крб. б) цукру, коней, тканини на суму 3226366 крб., збиток за знищення мостів склав 166650 крб. тощо, а в цілому – понад 16 млн. крб⁴.

Необхідно також зазначити, що у 1920р. (червень – листопад) на українських теренах знаходились війська під командуванням російського білогвардійського царського

генерала Врангеля, який ставив своїм завданням зберегти за всіляку ціну Російську імперію і від дії якого також страждав український народ. Тому більшовики, скориставшись надзвичайно складною ситуацією, використовуючи в основному силові, ідеологічні, політичні методи й шляхи своєї діяльності, могли спонукати громадян на самопожертву і боротьбу зі своїми „опонентами”.

На хвилі хаотичного стану в Україні більшовики сконцентрували свої зусилля на протидії полякам, врангелівцям та петлюрівцям, яких вони також вважали за ворогів революції. Але поряд із затяжними боями та великими втратами на полях боїв (а вони були чималі, наприклад лише Західний фронт до липня 1920р. втратив біля 50 тис. бійців⁵.) більшовики формували також бойові резерви. Вони, реалізуючи відповідну програму, крім використання військово-адміністративного апарату, що діяв через циркуляри, накази, директиви тощо, паралельно застосовували й принцип добровільності. Формування й залучення добровольців на фронт було розпочато у перших числах травня 1920р.

Отримавши вказівку ЦК РКП/б/, Реввійськради на формування для Західного фронту Західно-сібирським і Східно-сібирським воєнними округами добровольчої бригади⁶, сибірські комуністи включились в реалізацію вимог вище згаданих органів. Так, Сибірське бюро ЦК РКП/б/ як вищий партійний орган сибірського регіону Росії, взявши ініціативу в свої руки, в першу чергу приступило до створення так званих „комітетів” (з трьох осіб) при губкомах, повітах, які надалі отримали назву „комітети сприяння”, до складу яких входили представники партійних організацій, військкоматів, профспілок. Так, наприклад, у політзведенні Семипалатинського повіту від 25 травня 1920р. до Семипалатинського губвійськомату говорилось, що з даного повіту для роботи, пов’язаною з добровольчою бригадою, відряджено 12 політпрацівників⁷. Вони, в свою чергу, розгорнули роботу у партійних, комсомольських організаціях, профспілках, у селянському середовищі, тилкових військових частинах. Засоби були різні: особиста агітація, конференції, збори, читання доповідей, випуск агітгазет, листівок, відозв тощо. Наприклад, у повідомленні в Сиббюро ЦК РКП/б/ від 31 травня 1920р. із Барнаулу говорилось, що Алтайське бюро РКП/б/ на користь добровільного залучення громадян для Західного фронту випустило 20 тис. листівок, дві спеціальні газети, проводились агітаційні тижні⁸. У звіті про роботу Омського губбюро РКП/б/ йшлося про те, що „з наступом поляків на заході” була оголошена мобілізація членів партії, „співчуваючих” на Західний фронт. Як наслідок, із Омської губернії у першій половині липня добровольчу бригаду поповнили 82 комуністи і 254 „співчуваючих”⁹. В одній із відозв політико-освітнянського управління Західно-сібирського округу говорилось про безчинство поляків на Україні, „... що тільки закінчивши війну з Польщею, можна розраховувати на мирне життя”, а також була прикладена відповідна „приписка”, що добровольцями приймають осіб від 16 до 50 років¹⁰. Скрізь, де було можливо, проводились партійні, комсомольські, профспілкові збори, бесіди, читались лекції, ставились спектаклі. Тільки в Алтайській губернії у першій половині 1920р. було проведено понад 600 зборів, 200 бесід, прочитано чимало лекцій¹¹. Так, у травні на одному із засідань Омської губернської ради профспілок зверталась увага на те, щоб профспілки взяли найактивнішу участь у формуванні бригади. Крім того, пропонувалось скласти списки тих професій, без яких не може працювати підприємство (щоб не зірвати його роботу – В.К.), просити Сибірське відділення ЦК ВЦСПС надіслати свого представника для загального керівництва¹². В результаті проведеної роботи лише з 17 травня до 5 липня 1920р. 550 членів профспілок, 1,3 тис. членів комсомолу влилися в добровольчу бригаду¹³.

Для залучення добровольців в бригаду використовувались ватажки партизанського руху Сибіру (у минулому): Ю. М. Мамонтов, Л. Громов, Архіпов, В. Кожін¹⁴ та інші. Ю. М. Мамонтов, звертаючись з відозвою 25 травня до своїх однополчан – партизан, привернув увагу до тих „дій”, що творили польські вояки на українських теренах: „вони захопили Україну, важливий центр Київ, відбираючи землю у трудового народу, повертаючи її поміщикам, ...генерал Ю. Пілсудський робить там все те, що у минулому в Сибіру „творив” О. Колчак. ” Наприкінці відозви закликав своїх товаришів взятись за зброю, щоб „полегшити

участь робітників і селян України»¹⁵.

Безумовно, клич свого ватажка був почутий сибірськими партизанами і багато з них записались у бригаду. Склад бригади також поповнювався представниками військових частин, що дислокувались на території Сибіру: з першого Омського караульного батальйону переведено до бригади 45 чол.; з управління запасних військ – 1000 чол.; територіального полку – 17 чол.; 35 запасного полку – 30 чол.; інженерного запасного батальйону – 32 чол.; запасного телеграфно-телефонного управління – 19 чол.; зі штабу Західно-сибірського військового округу – 19 чол.; робітничого батальйону – 26 чол.; окремої саперної роти – 9 чол.; 9 епідеміологічного шпиталю польового санітарного потягу №346, угорської секції, збройної майстерні – 6 чол.¹⁶ Таким чином, з 18 військових частин Омського гарнізону бригаду було поповнено на 1226 чол.¹⁷ У цілому, у добровольчу двополкову бригаду було створено із 8339 чол., 50% з них становили комуністи. Першим полком командував І. Амурський, другим – В. Озолін, загальне керівництво (командир бригади) було покладене на Ю. М. Мамонтова¹⁸.

Після короткого курсу військової підготовки на місці 18 липня 1920 р. бригаді був вручений прапор, а 19 липня вона розпочала свій шлях з Омська в Оршу на Західний фронт для підсилення 27 стрілецької дивізії, яка в свій час також вела бойові дії з колчаківцями, була поповнена в основному сибіряками, отримавши назву „Омської”, відправлена на захід до складу 16 армії для боротьби з польськими військами¹⁹.

Але у зв'язку з ускладненням бойової обстановки у південній частині України, де йшла боротьба з військами генерала П. Врангеля, бригаді було дано наказ зосередитись не в Орші, а в Харькові. Внаслідок такої передислокації бригада підпорядковувалась командуванню 13 армії Південно-Західного фронту, що воювала з врангелівцями та розчленованими загонами Н. Махна. Далі події розвивались таким чином. Отримавши наказ командувача 13 армії І. П. Уборевича (від 28 липня 1920р.), Ю. Мамонтов змушений був з бригадою зосередитись на залізничній станції Волноваха (територія Харківської губернії) для захисту тилу частин Червоної армії від махновців.

З прибуттям у перших числах серпня першого полку, окремого кавалерійського ескадрону і штабу бригади на станцію останній отримує завдання: до підходу другого полку, який очікувався пізніше, вступити в бій з махновцями. Вони, у той час, воювали проти більшовиків, Червоної армії за „визволення України”, заважаючи таким чином їм розвивати бойові дії проти Врангеля. А тому важко було зорієнтуватись, яку роль грали махновці в даній ситуації, але з їх ліквідацією мамонтовцями у тилу 40-ї та 42-ї дивізій Червоної армії була надана можливість просуватись вперед.

Зібравшись у повному складі 16 серпня, добровольча бригада на засадах окремої вливається у 46 дивізію (командир І. Ф. Федько), що вела бойові дії з врангелівцями. Влившись у лави дивізії, 1-а Західно-сибірська бригада отримує наказ „очистити від врангелівців населений пункт Гейдельберг”. Але для виконання даного завдання передбачалось попередньо узгодити дії бригади з діями 2-ї кінної армії, яка була причетна до даної операції і знаходилась у іншому місці (населений пункт Гохгейм) під загальним підпорядкуванням штабу 13-ї армії Південно-Західного фронту.

Кінна армія мала зайти у тил ворога і викликати там панічний стан, а в цей же час перший полк Ю. Мамонтова повинен був нанести йому удар спереду. Дана операція передбачалась на 18 серпня о 5-й годині ранку. Однак синхронність дій не вийшла. Кінна армія запізнилась. Вона змогла підійти до заданого пункту лише о 7-й годині і то з лівого флангу. Тому в силу зміни обстановки, не дочекавшись результатів у призначений раніше час, командувач 13-ї армії наказав бригаді діяти самостійно.

Як остання виконувала завдання, говорять такі події. О 5-й годині 30 хв. у наступ на врангелівців був направлений перший полк бригади. Він зумів зламати протидію добре озброєних частин дроздовської дивізії і увійти в Гейдельберг. Врангель, у свою чергу, вирішив за будь-яку ціну повернути втрачену позицію. Протягом 18 серпня 1920р. врангелівці тричі робили спробу „викурити” сибіряків із зайнятої території. Незважаючи на

те, що втрата полку сягнула 80% особового складу, він своїх позицій не здавав. Разом з тим, Мамонтов для закріплення успіху і розширення плацдарму дій бригади направив другий полк. Чимало воїнів-сибіряків озолінського полку склали свої голови на полі бою. Незважаючи на те, що в цілому до 23 серпня втрата бригади склала 70% бійців, вона виконувала бойове завдання з честю і героїзмом. Але такий стан справ у бригаді вплинув на її долю, тільки вже з боку командувача 13-ї армії. І.П. Уборевич своїм наказом за №0859 від 6-го вересня 1920р. влив залишки сибірської бригади до складу 85-ї стрілецької бригади 46-ї дивізії, яка продовжувала боротьбу з врангелівцями за звільнення української землі²⁰. Ю. Мамонтов, мабуть не витримавши таких змін, подав рапорт про відставку. Командувач 13-ї армії задовольнив його прохання. Однак через деякий час (20 вересня 1920р.) „екскомбриг” добровольчої бригади подав заяву до Омського губернського комісаріату з проханням направити його на фронт (уже у складі наступної добровольчої бригади, що формувалась за аналогом першої, для відправки на захід)²⁰.

Таким чином, 1 Західно-сибірська добровольча бригада як ціла і окрема бойова одиниця перестала існувати. Хоча залишки її складу, що знаходились в інших бойових формуваннях, долаючи важкі труднощі, складнощі (а вони були досить відчутними, про що й свідчать пожовклі рядки листів на батьківщину, як наприклад стрілець П.Тарасов писав до свого брата в Сибір „зараз бої ідуть на полях Таврії, ми по декілька діб не бачимо не то що їжі, але й води, при цьому ризикуємо своїм життям, тому прошу не нарікай на те, що у вас не вистачає хліба....працюйте у тилу дружніше...”²², з честю виконували свої обов’язки.

Виникає правомірне запитання: так важко формувалась дана бригада²³, більшість бійців якої за два-три тижні бойових дій склали голови на українській землі, що воювала за ідею і перемогу радянської влади, чи може, побувавши на своїй батьківщині в аналогічному стані, йшла на захист українського побратизма? Мабуть, потрібно розглядати усе в комплексі. Тому що у першому випадку, йшлося про боротьбу за владу, у другому торкається тих, хто складав голови за неї, на чийх „спинах” вона будувалась і була більш відчутною. Безумовно, перший фактор був важливим, але й другий не менш вагомий, тому що більшістю своєю страждав простий сибірський народ. Така сама доля спіткала українців на її ж території. Тобто у цій ситуації категоричної відповіді дати неможливо.

У цілому, діяльність 1 Західно-сибірської добровольчої бригади показала взаємини простого народу росіян, українців та ін., вписала одну із сторінок історії громадянської війни як у Росії, так і в Україні. І продовження досліджень з проблем взаємодії українського народу з народами інших держав на завершальному етапі громадянської війни 1918-1920рр. є важливим завданням для дослідників, науковців.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Мусієнко В.В. На захисте завоеваний Великого Октября – К., 1986.-235 с.; 2.Кадейкин В.А.Сибирь непокоренная. – Кемерово, 1986. -558 с.; 3. Жданов М.И. Деятельность Омской партийной организации по восстановлению промышленности в 1919-1920 гг.//Из истории партийной организации Западной Сибири. – Омск, 1967.-С.171-180; 4. Державний архів Вінницької області /ДАВО/. –Ф.Р-925.-Оп.6.-Спр.121.-Арк.1,2; 5.Російський воєнно-історичний архів /далі-РВІА/.-Ф.104.-Оп.4.-Спр. 718.-Арк.39-40; 6.Державний архів Новосибірської області /далі-ДАНО/.-Ф.512.-Оп.10.-Арк.55; 7.Державний архів Омської області /далі-ДАОО/.-Ф.1504.-Оп.1.-Спр.23.-Арк.104; 8.ДАНО.-Ф.І.-Оп.1.-Спр.20.-Арк.16; 9.Там само.-Спр.43.-Арк.52; 10.ДАОО.-Ф.105.-Оп.1.-Спр.13.-Арк.161,215; 11.Російський центр збереження документів з новітньої історії /далі-РЦЗДНІ/.-Ф.17.-Оп.12.-Спр.501.-Арк.33; ДАОО.-Ф.1305.-ОП.1.-Спр.15.-Арк.31; 12.Довідник з фондів держархіву Новосибірської обл.-Новосибірськ-1969.-С.180; ДАНО.-Ф.512.-Оп.1.-Спр.10.-Арк.55; 13.Советская Сибирь.-1920.-27 мая; Путь молодежи.-1920.-26 июня; 26 августа /підрахунки автора/; 14.Юхим Мефодійович Мамонтов народився у жовтні 1889р., у селянській сім’ї, фельдфебель царської армії, делегат Всеросійського з’їзду Рад, учасник боротьби за встановлення радянської влади в с. Востре (нині Волчихінський р-н, Алтайського краю), в 1918р. Після сформував і очолив партизанський загін, що розширився до 40-тисячної армії, яка діяла в Алтайському краї у боротьбі з колчаківщиною. 26 грудня 1919р. алтайських партизан було приєднано до складу 5 окремої регулярної Червоної армії. Ю. Мамонтов був призначений помічником інспектора піхоти цієї армії. У 1920р. він став командиром першої добровольчої західно-сибірської бригади, що діяла на теренах України. У вересні 1920р. подав рапорт у відставку. 25 лютого 1922р. загинув біля с. Власиха

поблизу Барнаулу. 15. РВІА.—Ф.16.-Оп.3.-Спр.27.-Арк.126; 16.ДАОО.-Ф.214.-Оп.1.-Спр.91 „А”.-Арк.479; 17. Борьба трудящихся за установление Советской власти на Алтае (1917-1920гг.:Сборник документов. Под ред. Иванова Ф. А.- Барнаул, 1957.-С.460; 18. РВІА.-Ф.6.-Оп.4.-Спр.528. - Арк.16-19;ДАОО.-Ф.16.-Оп.3.-Спр.50. - Арк.243-245; 19. РВІА. - Спр.6. - Оп.4. - Спр.523. - Арк.7;ДАОО.-Ф.16.-Оп.3.-Спр.528.-Арк.17-19; 20.ДАОО.-Ф.16.-Оп.-3.-Арк.185; 21. Там само.-Ф.217.-Оп.1.-Спр.48,т.2.-Арк.315; 22. Красный Алтай.-1920.-6 октября. 23. Заради справедливості необхідно згадати, що на території України у 1920р. перебувало біля 200 тис. сибіряків, багатьом з них вона стала останнім місцем їхнього буття. // Военно-исторический журнал.-1979.-№10.-С.78-81.

О. А. Мельничук

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ У ПЕРІОД НЕПУ

Нова економічна політика, що була тимчасовим вимушеним відступом більшовиків від впровадження в життя комуністичної доктрини суспільного розвитку, внесла певні корективи і в систему соціального забезпечення. Відмова від стягування продрозкладки, загальної трудової повинності, запровадження товарно-грошових відносин, певна легалізація приватної торгівлі та підприємництва суттєво зменшили надходження до державного та місцевих бюджетів, а, отже, значно послабили ресурси соціалізму на місцях. В таких умовах держава змушена була частково реформувати існуючу організаційну структуру органів соціального забезпечення та шукати інші альтернативні шляхи проведення соціальної роботи.

В більшовицькій теорії соціальне забезпечення виконувало не лише соціальну функцію, воно мало виступати ідеологічним обґрунтуванням переваг радянської політичної системи над капіталістичною. Саме тому в радянській історіографії дослідниками Вигдорчиком Н., Забеліним Л., Тетенборном З., Догадовим В., Араловим В., Левшиним А., Козловим А., Ланцевим М., Андрєєвим В. та іншими¹ обґрунтовувалася висока ефективність системи соціального захисту. Лише останнім часом з'явилися дослідження, в яких з нових концептуальних позицій висвітлюються окремі аспекти даної проблеми². Разом з тим, цілісної праці, яка б відображала стан соціального забезпечення в період нової економічної політики, немає.

Зважаючи на це, метою даної статті є намагання простежити зміни, які відбулися в системі соціального забезпечення при переході до нової економічної політики, вказати на особливості та основні напрямки проведення соціальної роботи серед населення у вказаний період.

Перші зміни в системі соціального забезпечення періоду НЕПу відбулися у напрямку впорядкування штатів соціалізму на місцях. Вже у травні 1922 р. за обіжником Наркомсобезу була проведена реорганізація, що виразилася у значному скороченні штатів. Згідно з інструкцією про порядок реорганізації губсобези продовжували існувати як окремі відділи губвиконкомів, але підлягали внутрішній реорганізації. Всі підвідділи губсобезу скасовувалися і весь апарат організовувався у відділі, що мав єдину канцелярію з розподілом за функціональними ознаками на столи, яким передавалися справи колишніх підвідділів.

Адміністративно-господарську роботу відділу очолював секретар. У його віданні знаходилася і загальна канцелярія. Організаційна, контрольна і статистична робота в губернському масштабі здійснювалася інспекторським відділом під керівництвом губернського інспектора. Ведення операційної роботи покладалося на столи: допомог і пенсій (призначення пенсій інвалідам та допомог сім'ям червоноармійців); установ соціального забезпечення (поміщення інвалідів в інвалідні будинки, господарський контроль за установами, розпорядження безгосподарним майном); соціальної допомоги (допомога інвалідам, демобілізованим та нужденним); опіки; інвалідної кооперації. Пенсійним забезпеченням із коштів бюджету на середину 20-х років стали відати інспекції соціального